

AUGUST SEDLÁČEK

BRANDÝS
NAD ORLICÍ

DOVYNA 2017

1. Popis starého hradu a klášteřička či nynějšího zámku. ¹⁾

V poříčí tiché Orlice najde se jen malý počet takových půvabných krajin, jako je ta, v níž položeno jest městečko Brandýs, Pražanům dobře známé. Čistě domky mezi zeleným stromovím a tučné louky vyplňují údolí, jež protéká řeka Orlice; na jižní jeho straně vystupují strmé hory řečené Klopoty, a pod černými jedlinami bělá se pomník ctihodnému J. A. Komenskému postavený. Na druhé straně

viděti jest vysoké zelené porostliny, za nimiž černé lesy k ještě větší výšce vystupují. Jedna z těchto výšin, vybíhající na způsob úzké ostrožny, končí se zrovna nad městečkem. Již z daleka viděti na ní, že jest několikrátě příkopy prorvána, a již odtud shledaly by se tu zbytky lidské práce, kdyby o tom lépe nesvědčily zubaté zříceniny, které se na západním konci hradiště nacházejí. Od radnice na levo stoupá se mezi chalupami a stinnými zahradami starodávnou cestou hradskou, na kteréž se dříve vozy nejezdilo, nýbrž toliko koňmo, výš a výše až k temeni

hradiska a k tomu místu, kdež souvisí ostrožna se severní hornatinou. Cestovatel stane tu před příkopem širokým a 40 hlubokým, přes nějž vedl dříve most zvoditý; nyní není ani stopy po mostnicích, tím méně po mostě; není již třeba volati na vrátného, aby most spustil, poněvadž přeběhne každý příkop velmi snadno a do předhradí vkročí. Prostora tohoto je nyní prázdná, obsahujíc místo čtverhranné, nerovné, ve středu prohloubené a na ostatních dvou stranách vyvýšené. Ale právě proto lze si utvořiti obraz, jak to zde jindy vypadalo. Předhradí bylo totiž na všech stranách ohrazeno, mělo napřed i vzadu čtverhranné stavby, jichž ssutiny zemí zasypané a travou porostlé posud se spatřují. V prvním stavení se vším příslušenstvím tak způsobeném, jak toho Čas a potřeba žádaly, nacházela se brána, tuším, jen tak veliká, co by jezdec projeti mohl, pak se jelo průjezdem do dvora, odtud pak zase druhým průjezdem až na konec předhradí.

Asi touž cestou se i nyní kráčí, ale kdo sem přijde, div závrať nedostane, shlížeje do hlubokého příkopu místy ve skále vytesaného (5" hlub., 4" širokého). Slezte se stráně

a hledí se na hrad dostati, jak se mu chce a jak může. V dřevnějších dobách to bylo jinačí. V levém rohu předhradí se vstupovalo na mostnice, spuštěn byl most a vcházelo se do druhé brány, jež se nacházela ve hradbě opatřené pokrovím aneb zábradly. Příchozí se musil tudy otočiti k severu a bráti se úzkou cestou, maje k levé ruce mohutnou věž a k pravé již řečenou hradbu. Nedostal se však touto cestou hned ke příbytkům panským, nýbrž byl teprve v předním hradě, který byl sice se zadním hradem ve stejné výšce a byl také na všechny strany hrazen, ale kromě již řečené věže branné jiných staveb kamenných v sobě nezavíral. Věž tato veliká čtverhranná stála na skále a zůstavila nám kromě několika zdí 2" hrubých hodný kopec rumu, arci již dávno porostlého. Na nádvoří předního hradu je prázdná a pusto, nic tu neupomíná na bývalé živobyty, a zakrsalé křoviny svědčí, že jediná příroda jako taková nehyně. Jak již řečeno, obcházela cesta stará věži, zahrula se až k severní hradbě a vedla odtud ke třetímu příkopu méně (3") hlubokému, ale vždy ještě tak působivému, aby mohl překážeti nepříteli,

kteřý až sem pronikl. Cestami uměním lidským připravenými schází se do něho a vstupuje se odtud do zadního hradu, který neobsahoval nic více, než jediný palác.

Podoba hradu zadního byla podkovitá a zrovna taková, jak ukazuje palác Potšteinský, oba hrady byly tedy založeny na rozhraní 13. a 14. století, jak také z památek psaných souditi lze. Mohutné zdi tu posud vynikají takovým způsobem, že prostranství jimi zavřené mnohem výše leží, nežli základy jejich; kromě dvou velikých oken není nikde otvorů jiných, poněvadž neměl palác hradeb venkovských, tudíž jest souditi, že svrchní části paláce, které okna měly, již dávno se sesuly. K obraně byla také veliká vět v levém rohu hradu, která z čáry rovné vystupovala, tak že se odtud na tři strany stříletí mohlo. Na jižní straně byly pokoje panské, na severní byty čeládky; mezi nimi snad dvůr neveliký s košatým stromem. Pokud ukazují zbytky, byl palác výstavnosti prosté, beze všech ozdob architektonických, a kdo vylezl na příkré a vysoké hradiště domnívaje se, že ve vnitřku něco uzří, velice se sklamal, neb jen oko cvičené shledá na místech těchto věcí, kterých jiný hlosteně pomine.

Shlížejíce s paláce, vidíme pod ním trojhranné místo ještě v ohradě zevnější ležící, docela prázdné, na němž stává val prak neb totach, který měl prudkou střelbou nepřítel odvracet. Odtud pracným lezením se dostaneme pod jižní zeď paláce, kdež se posud dva dobře sklenuté a veliké sklepy nacházejí.

Opakujeme-li zkrátka, co posud o hradě Brandýském pověděno bylo, shledáme, že měl 4 části: předmostí, předhradí, přední a zadní hrad. To vše leželo v jedné čáře za sebou, a tato byla zase příčinou, proč veškerá stavba tak a ne jinak sporádána byla. Neb poněvadž všechno za sebou na úzkém hradisku leželo, odpadal zamilovaný způsob opevnění středověkého, totiž cestu otáčeti v příhrádcích, kolem vnitřního stavení aneb před ním; zbýval tedy jen ten způsob, jak jej spatřujeme, totiž nastavěti dosti překážek nepříteli, který se do zadního hradu dostatí chtěl. Proto ty troje příkopy a kolikeré věže za sebou. K větší bezpečnosti zavřeny byly poslední dvě části příkopem a náspem; u předhradí nic takového nebylo, ačkoliv boky jeho jsou tak strmé a srázné jako u hradu.

Přebývání na hradě bylo

na nejméně obtížné. Kromě jediného citu bezpečnosti před nepřitelem a živobyť panského nebylo tu žádného pohodlí, ale za to nepohodlí dosti. Přístup k hradu obtížný, na voze skorem nemožný a proto v jisté míře odloučenost od světa, v létě vedro, v zimě chladno nesnesitelné trápily obyvatele ustavičně. Pozdější držitelé nechtěli proto na zdejších hradě přebývat a bydleli dole v městě. Posledně býval sídlem jejich nynější zámek, prosté stavení čtverhranné s chodbou k jižní straně otevřenou. Starodávná vrata téhož stavení jsou vroubená tesaným kamenem asi na ten způsob, jako se spatřuje na mnohých domech Pražských, nyní však jsou zazděna. Za tímto stavením jest pěkná zahrada, něco dále lučiny, táhnoucí se podle řeky Orlice, až se končí pod dotčenými již Klopoty, jichž ponavštívení laskavým čtenářům velice odporoučíme. Roku 1558 nazývá se jisté stavení v městečku domem svobodným „v nové vystaveným;“ r. 1652 uvodí se zámek, vedle něhož se ještě jeden panský dům připomíná. Běže-li se k vysvětlení těchto dvou vzpomínek to, co si posud Brandýští vypravují, totiž že se Karel ze Žerotína v jednom

domě na rynku (na jižní straně) narodil, a v novém zámku že se to nijakým způsobem nestalo, bude výsledek tento: Dům na rynku byl v 16. a 17. věku domem panským a zámek nynější upraven jest teprve v 17. stol. Co na jeho místě dříve bývalo, o tom zprávu dává vikář Chrudimský ve své relací r. 1635. Když přišel toho roku do městečka, aby vyšetřil věci sporné mezi pánem a farářem Choceňským, uzřel pod hradem příbytek dosti prostranný na způsob malého klášteříčka pro kněze bratrské zřízení, skládající se z několika stavení do čtverhranu spojených. U větších vrat byl dům dosti vysoký s krásnými pokoji, vnitř i vně pěknými nápisy a písmy ozdobený, v němž bydlíval před r. 1623 biskup se svou čeledí, ale na ten čas hejtman obyt svůj míval. Něco dále byl jiný dům menší, v němž mládež bratrská vyučována byla. Na třetí straně byl kostelíček dřevěný s malou věží od Karla ze Žerotína po způsobu bratrském v nové postavený; v něm na místě povýšeném stály stolice a před nimi stolek čtyřrohý a sedadla pro obecný lid. Na čtvrté straně byly četné komůrky, v nichž jáhnové zůstávali. Mezi těmito stavbami bylo městiště dosti prostranné, na němž

byla kuchyňská zahrádka, kašna a nádržka pro ryby. Za staveními těmi byla krásná štěpnice. Až dotud zpráva o konventu bratrském, jež jinde umístiti nelze, než právě na místě nynějšího zámku. Neb veliké toto prostranství po utlačení víry bratrské i se dvorem Orlíkem, k vyživení kněží vykázaným, zase na vrchnost spadlo a od ní na nynější zámek přeměněno bylo. O známém hřbitově bratrském při ulici městečka, jež od starodávna Loukotí slove a kdysi vesnicí bývala, také dotčená zpráva obšírně vypravuje. Byla tu prostranná zahrada dobrou zdi zavřená, v níž byly blíže ke vchodu hroby rozličné s kameny náhrobními; některé kameny ještě stály, jiné již byly v zemi zapadly a travou obrostly. Něco dále byly hroby šlechticů jednoty bratrské v okolí bydlicích, jak se soudilo ze znaků na náhrobcích vytesaných. Uprostřed této zahrady býval znamenitý, veliký a široký kostel, jež byl postavil Karel ze Žerotína a ozdobil pěknými oblouky; avšak když zaslechl o reformaci katolické (r. 1623), dal ihned, oblouky snést, ozdobné cihly uprostřed krásné podlahy složit, kameny tesané a hlazené vedle cihel srovnati, zdi až po 6 loket

od země pobořiti a potom ostatek střechou přikryti, aby na cihly a kameny tak složené nepršelo. Vedle tohoto velikého kostela k půlnoci byl kostelík čtverhranný 12 loket zvýší, prostě krytý, s věžičkou na střechu nasazenou. Byla to hrobka pánů Žerotínských, kterouž si postavili v šestnáctém věku. Jak hřbitov tento zanikl a kterak později s mrtvými těly pánů jednoty bratrské nakládáno bylo, a jak víra bratrská v Brandýse utuchla a zanikla, níže se shledá. Nyní vidíme na tom místě sad obyčejný, a na místě hrobky Žerotínského sloup s nápisem českým: „Z kostí předků kliditi bude pilný květ otčiny rozkošné ovoce.“

2. Dějiny starého hradu.

13. století, když se počalo údolí řeky Orlice zalidňovati, oblíbil sobě nějaký vladyka hradiště Brandýské a postavil tu tvrdý hrad, jemuž dal podlé zvyku tehda panova všiho název německý.²⁾ Vyložiti název na ten čas arci nemůžeme, ale že jest německý, pozná se na první pohled. Naproti tomu jest nedůvodné, název Brandýsa z jazyka českého odvozovati, jako to činil Hájek, shledávaje v něm totéž, co v českém Branný hrad. Jindřich z Brandýsa byl r. 1289 v průvodu králové v Olomouci a r. 1297

v Trutnově. Za panování Jindřicha Korutanského nebylo v krajině zdejší nikde bezpečí a pokoje, zejména plenil zboží opatství Zbraslavského Oldřich z Brandýsa, sám čtvrtý. Mniši Zbraslavští chtějíce, aby zboží to aspoň na jeden rok prázdno bylo loupeží a násilnictví, škůdcům znamenité dary na stříbře dávali (roku 1308); tak dostal na př. Oldřich sám 30 hřiven stříbra. Avšak přese všechny prosby a dary nedali se Žampachu a Brandýsa tiché krajině žádného pokoje, tak že řeholníci Zbraslavští panství své Lanškrounské a Landšperské poručili Hynáčkovi z Dubé, aby je spravoval a ochraňoval.³⁾

Náš Oldřich byl snad s pány Potšteinskými krevním přátelstvím spolčen, an se s nimi nejednou v důvěrném spojení nachází. Když totiž Procek z Potšteina od Pušův zavražděn byl, Mikuláš, syn Prockův, jal se tohoto mužobojstva mstít na Peregrinovi Pušovi, jehož zabil pomoci Oldřicha z Brandýsa a služebníků svých Gerharta a Blahuty ve Starém městě Pražském. Pro tento násilný skutek odsouzen jest Oldřich, když r. 1312, 11. dubna nález smírcí mezi Pušovci a Potšteinskými vyneseno jest, k pouti kajicné, aby putoval k sv. Jakubu Kompostelskému do Španěl. Ještě roku 1323 svědčil Oldřich v listě, jimž daroval Mikuláš z Potšteina klášteru Zderazskému podací kostelní v Kostelci nad Orlicí.⁴⁾ O jeho potomcích a nástupcích na Brandýse zpráv nemáme; nějakí vladyky z Brandýsa seděli potom v okolí až do husitských válek, ačkoliv již Brandýsa nedrželi; tak Smil z Brandýsa, jenž byl roku 1360 purkrabím na Landšperce a (r. 1360—1371) držitelem Libchavy, a potomek jeho Jindřich, jižto seděl na Libchavě a Sudslavi.⁵⁾ Uprostřed 14. století dostal se Brandýs pánům z Boskovic, jižto jej skorém po celé století

drželi. Jan z Boskovic (podával poprvé r. 1360, 17. srpna nového kněze ke kostelu Brandýskému) měl mnohem větší statky na Moravě, jako Boskovice, Zubrštejn, Trmačov a jiné menší, an jsa moudrým hospodářem, zboží svá hojně rozmnožil. Pro zámožnost svou a vznešenost rodu svého požíval nemalé vážnosti jak u krále, tak i u stavů moravských. Zemřel 16. ledna r. 1363 a pochován jest v kryptě rodinné v kostele minoritském v Brně. (Viz vývod v I. díle na str. 123.) Tas z Brandýsa jinak z Boskovic byl ženat s Máchnou, vdovou po Jarošovi ze Šternberka, jež mu r. 1365 přinesla věna 600 kop gr. zapsaných na některých zbožích moravských. Jako pána podací kostelního v Brandýse nalézáme jej roku 1390, 2. listopadu, a tu ukazuje náklonnost svou k Moravě, podáváje sem kněze moravského. Několik let potom zřídil v kostele zdejším nový oltář ke cti sv. Jakuba, jež nadal rolemi, lukami, domem a platy v Seči, Běstovicích, Rajčích a Skrovnici. Kromě toho zřídil r. 1399 dne 9. prosince v temže kostele oltář na čest sv. Maří Magdalény a nadal jej platy ve Rvišti a Seči, při čemž mimo syny jeho Jana a Beneše, též Jindřich z Libchavy ze starého

rodu Brandýského a Petr Kolouch ze Sudslavě svědčili. ⁶⁾ R. 1402 byl přítomen valnému sněmu v Praze držanému za předsedání uherského krále Sigmunda, kdež 18. února rokováno, jaká opatření pro zachování míru mají se učiniti na čas nepřítomnosti krále Václava IV., jenž v průvodu Sigmundově zamýšlel před se vzítí válečnou výpravu do Vlach. Posléz uvádí se v listě Oldřicha z Boskovic, faráře Chlumeckého (v Hradecku r. 1405, 3. října), jenž jemu a svrchu psaným dvěma synům 300 kop na Chlumci daroval. Sešel smrti téhož neb příštího roku, zůstaviv 5 synův: Oldřicha, Jaroslava, Jana, Jindřicha a Beneše.

Jan z Boskovic a s Brandýsa hned po nastoupení svém daroval dvůr ve Lhotě s městištěm a mlýn Pelín Pavlovi Řipkovi, jenž byl otci jeho Tasovi věrně sloužil. ⁷⁾ V Brandýse podával r. 1410, 22. září k oltáři sv. Jakuba, roku 1413, 10. dubna k farnímu kostelu a volil kněze ze zdejšího okolí. Manželku měl Elišku z Kunštatu, s níž obdržel některé statky moravské (Sebranice atd.) roku 1408. Na Moravě účastnil se pilně v jednáních sněmovních tehda velmi důležitých (r. 1412—

1416) a v Brně zahájených. Panství Brandýské rozšířil dvorem manským ve Šnakové. V tehdejších rozmíškách náboženských stál odhodlaně při straně katolické a osvědčil své smýšlení zjevně jako spoluzápisník listu, daného 24. dubna roku 1420 protivníky husitství, v kterémž s bratry svými Oldřichem, Jaroslavem a Benešem proti Pražanům a náčelníku jich Hynkovi Krušině z Lichtenburka se prohlásil. Jako velitel posádky na královském Vyšehrade držel dlouho hrad ten proti obléhajícímu Pražanům, až již posádka hladem zmořená na hradě trvati nemohla (r. 1420, 31. října). Rok po této bitvě byl Jan přítomen valnému sněmu v Brně, kdež shromáždění stavové moravští králi Sigmundovi slibovali, že se odřeknou všeho učení husitského. Není pochyby, že se potom častěji v průvodě Sigmundově nacházel a při jeho straně věrně držel, a připomíná se výslovně r. 1422, 4. listopadu na straně králově, naposled pak vůbec r. 1423. Zemřel brzy potom, zastaviv jedinou dceru Veroniku, provdanou za Jaroslava ze Šelrnberka (r. 1447). Statek jeho Sebranice blíž Letovic dostal se strýcům jeho Vaňkovi a Benešovi

z Boskovic; z toho, že na ně také Brandýs nespádl, soudíme, že jej ještě před smrtí svou prodal, ač neučinila-li tak dcera jeho Veronika.

V listinách z r. 1429—1431 pocházejících připomíná se několikrát Smil ze Šternberka sed. na Brandýse, což se jen k našemu Brandýsu vztahovati může. ⁸⁾ Týž pán od r. 1409—1431 se vyskytující pocházel z linie Holické, měl manželku Barboru z Pardubic a byl bratrem proslulého pána Alše ze Šternberka. Zdá se, že pan Aleš po smrti Smilově se Brandýsa ujal, buď co poručník anebo hromadník, čemuž nasvědčuje zpráva, že týž pan Aleš se strýcem svým Janem dvůr Šnakovský prodal. Okolo roku 1450 nacházel se Brandýs v držení slavných pánů z Postupic. Jestliže se v úmluvách Vildšteinských r. 1450, 11. června zdělaných uvodí, že byli v příměří pojati všichni jednotníci krajů Chrudimského a Hradeckého, také s Litomyšlí a Brandýsem, ⁹⁾ může se tak rozuměti jen o držiteli tehdejšího Brandýsa Zdeňkovi z Postupic, hejtmanu kraje Chrudimského, jenž se nalézá mezi předními účastníky řečených námluv. Dokonce pak toho potvrzuje listina r. 1457, v níž se náš Zdeněk pánem

na Brandýse nazývá. ¹⁰⁾ Žilít tehda také dva bratři Zdeňkovi Albrecht († r. 1477) a Jan, z nichž onen měl krásná panství na Moravě, všichni pak vládli zápisným zbožím Litomyšlským. Pro rodinné poměry bezpochyby se stalo, že Zdeněk vlády nad Brandýsem bratru svému Janovi postoupil; týž byl zde r. 1467 pánem a toho roku 6. května svědkem, když bratr jeho Albrecht kupoval hrad Helfenštein na Moravě. Ačkoliv pak Jan byl spoludržitelem Litomyšle, přece hlavně na Brandýse přebýval. Na hradě zdejšího zdělal r. 1483 dne 26. června list výsadní pro městečko Brandýs. Jím udělil poddaným svým moc, aby mohli zboží svá komukoliv vzdávati, a odřekl se všech odúmrtí; neb posud býval zvyk, že zboží veškeré, o němž nebylo pořízeno, spadlo na pána. Jakož pak poddaní za předešlých pánů roboty činili, žnouce a klidíce obilí dvoru blíže hradu Brandýsa jménem Kaliště beze vsí stravy a jídla jim potřebného, tedy nyní jim ulehčeno tak, aby od purkrabě velícího na hradě Brandýse opatření byli potřebami slušnými, jídlem a pitím ze zámku; rovněž se měli obrokem opatřit i vozníci, kteří obilí to do dvoru svázeli. Konečně

jim daroval řeku od mlýna Kamenného blíže Brandýsa až na horu do pustého mlýniště pod Pernou. R. 1486 jsa na Liticích, odřekl se všeho práva k loukám Tasinky řečeným pod Běstovici, kteréž tehda držel špitál Choceňský.

V držení Brandýsa následovali po Janovi synové jeho Bohuše († r. 1505) a Jan, spolu též pánové na Litomyšli. Bohuše vyprosil r. 1503 na králi Vladislavovi znak pro městečko Brandýs, a sice znak, jehož sami páni Kostkové užívali, dvoje hrábě zlaté na kříže přeložené v modrém poli. Také jim získal právo, aby mohli potřeby městské zeleným voskem pečeti. R. 1502 (vkl. 14. března) koupil blízké vsi Kosořín a Nořín od Jana z Potšteina a ze Žampachu, ¹¹⁾ nepřipojil jich však k Brandýsu. Jan, bratr a nástupce jeho, zvětšil panství, přikoupiv od Václava Litovlického z Doubravice ves Rviště, podací ve vsi sv. Jiří, podací ve Sloupnici, ve Srubích, Ředici, Rovni a ve Převratu dvory kmecí. Vsi tyto jakož i ostatní panství Brandýské, totiž Brandýs hrad, dvůr popl. řečený Kaliště, městečko, Loukotí, Pernou, Mostek, Sudislav vsi celé, v Seči díl, Loučky ves celou,

Svídnicí, Kerhartice c. t. m.; Kaliště ves celou, v Orlíku dvory kmecí, ¹²⁾ ve Skrovnici, Březnici c. t. m., v Bezpráví (u Luhu) mlýn, Choceněk městečko, Dobrou Vodu, Luh vsi celé, Pustý Hrádek ves, Lhotku pod Choceňkem c. t. m., v Běstovicích, Sloupnici, Džbanové, Libchavě, Oděradech, Bošíně c. t. m., Hůrky a Lhotu u Kostelce vsi celé, Sruby, Roveň, Čeradice c. t. m. s podacím v Brandýse, prodal Jan Kostka roku 1506 (vkl. 11. května) Vilémovi z Pernšteina za 14.000 kop gr. č. Panství Brandýské, podle dotčeného seznamu roztrhané, zmenšeno jest ihned tím, že pan Vilém vzdálenější osady úředníkům svým na Pardubicích a jinde přidělil; také Vilém hned po dotčené koupi hrad Brandýský zbořiti kázal, jakž nám toho sám paměť v pořizení svém (r. 1507) zůstavil. Zboží pak, pozbyvši středu svého, připojeno jest, tuším, k Potšteinu.

Vilém učinil roku 1516 dne 10. dubna poddaným svým na zbožích Potšteinském, Litickém a Brandýském ulehčení jistých povinností, jakož se současně stalo na panství Pardubském, aby nemusili zadarmo ryby a plody rozvážeti a svážeti. Jak on, tak i syn jeho Jan

z Pernšteina, jenž po smrti otcově (r. 1521, 8. dubna) všechny statky v Čechách zdědil, nikdy do Brandýsa nepřicházeli; také na hradě pobořeném úředníka a čeládky nebylo. Obci Brandýské r. 1539 pustil k užívání rybníček Perný při vsi Perně ležící i se struhou, která naň z řeky Brandýské jde. Řečený Jan prodal potom roku 1544 dne 17. prosince větší část bývalého panství Brandýského Bohušovi Kostkovi z Postupic za 2738 kop gr. Č. Nové toto zboží Brandýské obsahovalo Brandýs zámek pustý, dvůr popl., městečko, Loukot, Pernou, Sudislav, Mostek, Loučky, Kerhartice, Kaliště, Rviště, Dobrou Vodou, vsi celé, ve vsi Sv. Jiří, Němčí, Valcmanicích a Heřmanicích díly, dvůr nad Brandýsem Orlík řečený, na Bezpráví c. t. m., mlýn Pustý Hrádek a j. v.

Páni Kostkové nejen horlivě vyznávali učení bratrské, nýbrž i jednotu na všech statcích svých podporovali. I náš Bohuše přiznává se k tomu učení nemalé měl účastenství v bouři stavovské r. 1547. Za to jej však stihla velická pokuta. Veliké panství své Litomyšlské musil králi Ferdinandovi beze vši náhrady postoupiti a ostatních zboží svých ještě nepodržel k svobodnému užívání. Panství,

Novohradské ponecháno mu tak, jak je držel, k Brandýsu přiražena jsou některá menší zboží, jež Bohuše v okolí měl a posud z Litomyšle spravoval, totiž: Heřmanice, Vracovice, Horky, Člupek, dvůr ve vsi Vlčkově (jenž později na statky selské rozdělán byl), ves Přívraty, díl Morašic s kostelem, Újezdec, Pěšice a Sedlišky.¹³⁾ Na tom všem se Bohuše r. 1547 práva dědičného odřekl a přijav Brandýs s připojenými statky opět z rukou králových jako manství slíbil, z toho službu manskou s 10 koňmi zbrojnými vykonávati.

Mimo výminky svrchupsané vykázán Bohuši Brandýs za obydlí, tak aby jej bez dovození králova opustiti nesměl. Nemaje tu příbytku, musil Bohuše starý hrad spustlý opět tak tak opravit. To vedlo arci k tomu, že pán tu nějaký čas bydlo našel, ale pro delší čas vyžadoval hrad větších a nákladnějších oprav. Buďsi tyto příčiny, buď to, že byl nesnadný přístup ke hradu na strmém kopci ležícím, jehožto vysoké položení nemělo tehda té důležitosti, jako mívalo před 100 lety, přiměly Bohuše, že si dole v městečku dům k obydlí upravil. Ve věnném zápisu (r. 1553), jímž Bohuše manželce své Libuši z Lomnice

2000 kop gr. č. na „hradu a městečku Brandýse“ věnoval, nepřipomíná se ještě toto sídlo, tak že jeho vystavení do let 1553—1558 připadá.

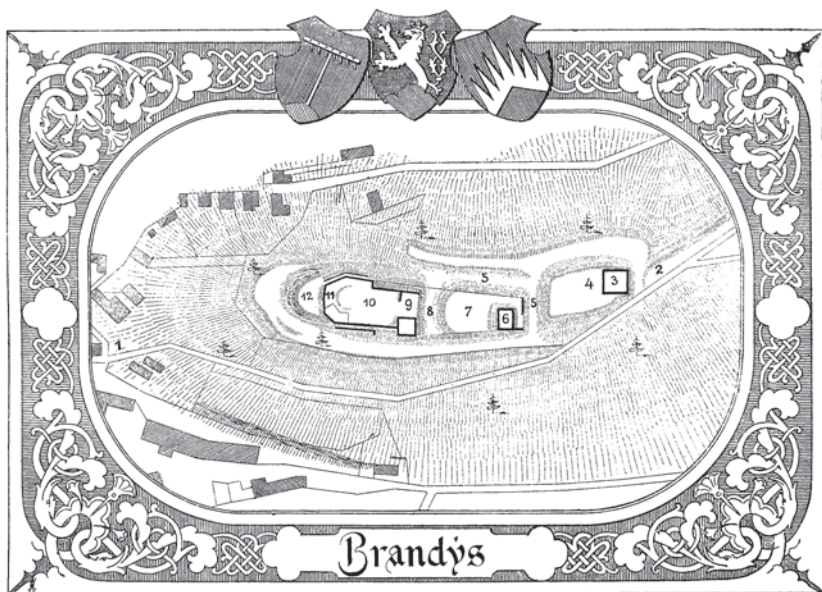
Od roku 1547 pan Bohuše na souvěrce své zanevřel, schůze jim zakazoval, a že kazatelé jich vydání budou na hrad Pražský, vyhrožoval. Zapovídal bratřím ve sboru se shromažďovati, čehož oni však neposlechli.

Když kommisse z Prahy vyslaná o tom se byla přesvědčila, vzato několik bratří na rukojmí, aby k soudu Pražskému v jistý čas se postavili; i p. Kostka měl se v Praze spraviti. Roznemohl se sice právě tehda, potom pak 17. června r. 1555 v Praze stál před Ferdinandem, maje od kommissarů vysvědčení, že bratří Brandýští sami sbor si byli otevřeli. Asi r. 1557 pan Bohuše zemřel, přirozených dědiců nepozůstaviv, pročež statek jeho manský připadl na krále. V panství Novohradské, jež nebylo manstvím, ale Bohuši jen do života jeho ponecháno, král. komora se hned uvázala, než o Brandýs jednáno s Libuší ovdovělou, proto že na něm měla zapsané veliké věno. Jen nejjíznější vesnice král Ferdinand odtrhl a prodal ostatek (vkl. r. 1558 dne 6. dubna) paní Libuši z Lomnice za 7000 kop gr. č.

Na panství Brandýském, kteréž mělo nyní největší objem svůj, nacházely se tehda: zámek Brandýs s domem svobodným v nově vystaveném, tvrz pustá Heřmanice, tvrziště u Vracovic řečené Vorlov, tvrz Člupek, dvůr popl. s popl., městečko Brandýs s podacím a podměstím řečeným Loukotí, městečko Heřmanice s podacím, vsi Perná, Sudislav, Loučky, Mostek, sv. Jiří s podacím, Valcmanice, Kaliště, Dobrá Voda, Rviště, Luh, Vracovice s podacím, Horky, Přívrat, Vorlík, mlýny: panský pod městečkem, Bezprávi, Nový Pelín, Starý Pelín, na Luhu, mlýn Pustý Hrádek, mlýniště pod Bohuňovici, Lhotka ves na Chocní a Kelhartice c. t. m., Němčí, Vlčkov c. t. m. ¹⁴⁾ Panství toto nebylo nyní již manské, nýbrž dědičné. Libuše z Lomnice, dcera Jana Náměštského z Lomnice, byla se vdala v prvním loži za Fridricha ze Žerotína, jemuž část zboží Náměštského vzdala a syna Jana porodila. Když pak manžel její r. 1543 zemřel, byla s Vilémem z Víčková poručnicí statku a syna svého, až se potom po druhé za Bohuši Kostku vdala. Tohoto druhého manžela dlouho nepřechkala. R. 1559, 30. Července cítíc na Brandýse nedostatek

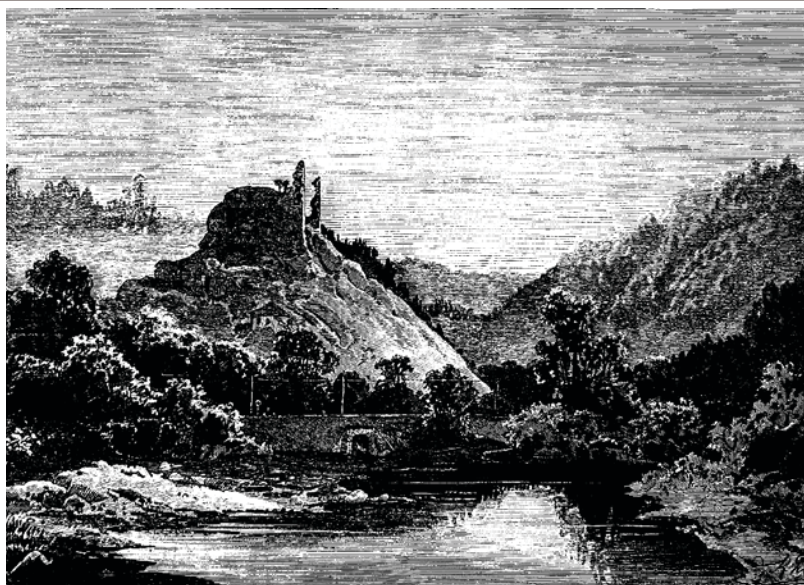
zdraví, napsala poslední své pořizení, jímž „zámek Brandeys s domem v nové vystaveným“ a se všemi tvrzení, městečky atd. Janovi ze Žerotína, synu

svému, odkázala, tak však, aby on Marjanu a Elišku sestry své, při sobě choval a jim jisté sumy peněz vydal. ¹⁵⁾ Zemřela několik dní potom.

Vysvětlení plánu:

1. Stará cesta vedoucí na 2. vrch hory, odkud se šlo 3. branou na 4. předhradí; 5. druhý příkop; 6. věž; 7. městiště předního hradu; 8. třetí příkop; 9. byv. brána; 10. městiště na zadním hradě; 11. sklepy; 12. místo k založení praku a střelby. Sever nahoře. Nad plánem erby býv. držitelů: Kostkův, Žerotínský a Boskovský.

3. Páni ze Žerotína a jich hrobka při Brandýse.

Jan starší ze Žerotína koupil toho roku 1559 zahradu od Šimka kováře z Brandýsa za 7 k. gr. č. ku pohřbu své matěře Libuše, kterážto paní na té zahradě v Loukotí toho roku dne 19. srpna pochována jest. ¹⁶⁾ Nad hrobkou touto vystaven jest kostelík svrchu popsany. Jan držel na Moravě Náměšť, panství Novojičínské a Štramberské. Mívali platné účastenství ve všelijakých jednáních markrabství Moravského; byv v učení bratrském vychován J. Bohuslavem, byl napotom

jedním z nejhrolivějších příznivců jednoty a zakladatelem slavné tiskárny Kralické. Byl dvakrát ženat. První manželka byla Marta z Boskovic, dcera Ladislava Veleny Černoehorského, již věnoval roku 1562 na Rosicích 7500 kop gr.; ta mu 14. září r. 1564 na zámku Brandýském porodila syna Karla, avšak zemřela r. 1574 ve Vídni, majíc stáří svého 29 let, a pochována jest v rodinné hrobce na Loukotí. Druhá manželka jeho byla Mandaléna Slavatovna z Chlumu, s níž zplodil syna Jana Divíše. Posledním pořizemím (d. na Brandýse r. 1578 v pondělí po

Jubilatě) odkázal Jan panství Brandýské s příkoupeným statkem Libchavským choti své Mandaléně z Chlumu, však jen do stavu jejího změnění, potom aby spadlo na dítky mužského pohlaví, a kdyby těch nebylo, na dcery. Zemřel roku 1583, 15. února a pochován jest taktéž na Loukotí. Vdova po něm zůstala vdala se po druhé roku 1593 za pana Fridricha staršího ze Žerotína na Židlochovicích. Zdá se, že se hrad v těch dobách pořád v celosti nacházel, možno i, že ještě někdy na něm páni bydleli. Nazývá se kolikráte starým zámekem v současných zápisech. Poručníci sirotků Janových Fridrich starší ze Žerotína, hejtman zemský, Smil Osovský z Doubravice a Bart. Vanecký z Jemničků, starali se bedlivě o jejich důkladné vychování a všestranné vzdělání. Z nich Bartoloměj zemřel r. 1589, 8. září v Brandýse a pochován jest v hrobce na Loukotí. Asi v ten čas Karel, starší ze synů, uvázal se ve vládu panství Brandýského a potvrdil r. 1589 dne 30. září jménem svým i bratra svého nedílného městečku Brandýsu všechny starodávné výsady. S oběma bratřími bydlely zde sestry jejich, z nichž jedna, Bohumíra, r. 1590 na Brandýse zemřela.

Když byl bratr Karlův Jan Diviš let svých dosáhl, rozdělili se oba r. 1597 o dědictví své, jež drželi posud nedílné. Karel obdržel Rosice a Přerov, Jan Diviš Náměšť, Židlochovice, Pouzdrany a Brandýs. Týž stal se později J. M. C., též arciknížete Maximiliána, komorníkem a nějaký čas hejtmanem kraje Brněnského. V Čechách držel nějaký čas panství Chroustovské, prodal je však brzo. Manželce své Anně ze Žerotína postoupil vkl. roku 1616, 18. května všech práv svých, zejména i zámku Brandýsa s panstvím, a brzo potom zemřel. Pozůstala po něm vdova nechtíc panství podržeti, učinila oň toho roku 3. června smlouvu s Karlem starším ze Žerotína svrchuřečeným, již od nápadu svého k Brandýsu upustila. Podlé té smlouvy i otec Annin, Kašpar Melichar ze Žerotína na Nových Dvořích a Ovčářích, se vkl. r. 1616, 8. října veškerého nápadu po dceři své odřekl a jej na Karla přenesl.¹⁷⁾ Když se pak Karel v panství Brandýské uvázal roku 1617 dne 17. prosince, městečku Brandýsu listem obšírným mnohé výsady udělil. Tehda držel k Brandýsu ještě Rosice, Dřevohostice a hrad Přerov. Karel starší ze Žerotína byl

jeden z nejvýznamnějších mužů, jež odchovala země Moravská, od roku 1595—1615 jako hlavou národní strany na Moravě a obráncem svobod zemských a náboženských, pročež se o jeho skutcích tuto šířiti nemůžeme, any jinde a kolikráte s dostatek vypsaný se nacházejí. Můžeme se tuto zmíniti o věcech těchto jen dotud, pokud se dotýkají dějin hradu Brandýského. Jen to připomeneme, „že, ačkoliv se v Čechách narodil, přece vždy jakousi nechuť k Čechům choval, pokládaje sebe výhradně za Moravana, a že toho, čeho roku 1618 Čechům v příčině věrolomnosti ku králi Ferdinandovi II. vytykal a tak vysoce pokládal, sám se již r. 1608 naproti císaři Rudolfovi dočínal.“ Nicméně mu neupřekdo velikých a nevšedních zásluh, jichž on si dobyt, a místa vznešeného, jež zaujímá v dějinách vzdělanosti české. Když nastaly bouře v květnu r. 1618, Karel byv sněmem moravským do Prahy vyslán, usilovně k tomu Čechy vedl, aby zbraň odloživše s císařem hleděli smíru. Ale vášně stavů Českých příliš byly rozniceny, a i v Moravě smýšlení se měniti počalo, tak že brzo (r. 1619) Karlovi strojen na sněmě Brněnském týž osud, s kterým

se byli loni v Praze potkali oba místodržící. Zanecháno sice toho na přímluvu kommissarů českých, ale Karel chován přece nějaký čas pod silnou stráží. Když se mysli povychladily, puštěn zase na svobodu; ale panství Brandýské vzali mu stavové čeští a přikázali je s jinými statky osobám znuzeným z Bechyňska a Pracheňska, které byly od nepřitele velkou škodu utrpěly. ¹⁸⁾ V čas protivenství, jimiž bratří Čeští po bitvě Bělohorské byli stíženi, stal se Brandýs nejedněm z nich posledním ve vlasti útočištěm. Skrývalo se tu pod ochranou Karlovou 24 kněží a mnoho jiných bratří. Mezi nimi byl ctihodný bratr Jan Amos Komenský, jenž sem r. 1622 z úkrytu moravského přišed, v domku vedle „Srubu“ pod Klopoty pobožnosti a spisování se oddával.

Pro stálou svou věrnost nebyl sice Karel pokutován, ale bylo mu nyní mnohých protivenství zkoušeti. Z rozkazu arcibiskupského zapečetěny jsou kostely strany pod obojí, a týž osud stihl také zdejší kostel farní. Spoléhaje Karel na přízeň, kterouž k němu císař měl, odtrhal r. 1624 pečeti od dveří kostelních vlastní rukou a uvedl do něho kněží bratrské

za velikého plesání lidu, kterýž s velikou horlivostí naslouchal kázání faráře Morašického. Z toho si obral děkan Litomyšlský příčinu dopisovati ke konsistoři o hltavém vlku, který ovce Kristovy zachvacuje, trestu se neboje, „i žádal za opatření, aby pro zachování si liché přízně některých pánů českých církev škody nevzala.“ Po těch a takových žalobách nařízeno jest Karlovi (roku 1625, 22. ledna) místodržícími, aby kazatele a kněží bratrské ze statků svých, ničímž se potom nevymlouvaje, beze všech odkladů vybyl a napotom jich nižádným způsobem přechovávatí nedopouštěl. Byli tedy Komenský i jiní kněží náhle z útulku svého Brandýského vyplašeni a rozutíkali se do lesův a do hor, kdež se před jistým životem nebezpečím skrývali. Dokud Karel v Brandýse zůstával, mohli aspoň z úkrytů svých tajně své věrné navštěvovati, ale po nějakém čase i to býti nemohlo. Roku 1627 vydán jest císařem mandát, že žádného kacíře v království Českém trpěti nemíní a nechce, protož aby všichni a jeden každý v šesti měsících katolickými se stali anebo z vlasti své navždy se vystěhovali. Když lhůta, později o 6 měsíců prodloužená,

vypršela, nastalo stěhování. Květ národa, tisíce a tisíce bohatých někdy šlechticů, měšťanů, živnostníkův a j., vystěhovalo se na velikou a nenahraditelnou škodu své vlasti do ciziny; někteří vzali s sebou ten drobet peněz, kteréž stržili ze statku svého za fatku prodaného, jiní nevzali nic kromě žebrácké mošny. Na tu trudnou pouť chystal se i Karel, „hledě na vůli boží a na tu pravdu,“ kterouž po celý život svůj vyznával a zastával. Dříve však nežli vlast svou opustil, záležitosti své hospodářské obstaral. Prodal statky své na Moravě mimo Přerov, kostel nový na hřbitově Loukotském pobořil, aby horlivými reformátory v klášter proměněn nebyl, konečně písemně i ústně toho při císaři a arcibiskupovi vyhledával, aby po skonání časného života tělesné jeho ostatky v Brandýse k popelu otce, manželky i dítek položeny býti mohly. Teprve r. 1629 dáno mu k tomu císařem svolení a zároveň i jemu jedinému ze všech vystěhovalou povoleno, aby časem na statky své dojížděti mohl. Jednota udržela se v Brandýse ještě kolik let po odjezdu Karlově do Vratislavě. Pořade tu byly „kacířské synagogy,“ na hřbitově se mrtvá těla

„kacířů“ pochovávala, také bratří své schůzky v místech nynějšího zámku mívali, „kdež jedovaté kacířství jako v hnízdě hadím se hýčkalo.“ Největší starosti dělaly věci ty faráři Choceňskému z řádu Dominikánův, kterýž pro nedostatek kněží faru Brandýskou spravoval. Na jeho udání a žádost, aby mu byla postoupena farní pole i se všemi grunty bratrskými žádal arcibiskup Karla za vysvětlení; kterýžto odpověděl (r. 1635 dne 11. června) z Přerova, že by se ve příčině té sám do Prahy vypravil, ale že tak učiniti nemůže, jsa tak slabý a mdlý, že sotva po pokoji na sesli se může nositi. Více pak odpověděl, že Choceňský farář má a užívá všeho toho, co k faře Brandýské náleží, ano ještě více, ostatek (grunty bratrské) že jsou jeho, Karla, pozemky dědičnými, v jichž užívání mu žádný přes 40 let nepřekážel. Doložil pak: „Kdybych farář Choceňskému něco dlužen byl neb něčeho užíval, co by jemu náleželo, s radostí bych mu to navrátil, však co já vím, nemá k tomu spravedlnosti.“ K vyšetření toho poslal arcibiskup do Brandýsa vikáře Chrudimského, jakožto kommissaře svého; avšak hejtman a písař, byvše o jeho příchodu zpraveni, odešli,

a bratří před ním domy své zamykali, tak že sotva jednoho neb druhého člověka, aby s ním promluvil, spatřil. Proto také napsal o bratřích zdejších, že žijou jako „divá zvěř.“ A od takových lidí kázán byl zákon lásky!

Karel ze Žerotína zemřel v náručí své manželky dne 9. října před polednem r. 1636 na hradě Přerovském. Jakmile do Čech zpráva o jeho smrti došla, nařídil arcibiskup děkanu či vikárovi Chrudimskému, aby v příhodné chvíli, nežli se nový majitel v panství uváže, faráře Choceňského v držení pozemků, domů, kostelův a hřbitova uvedl. Děkan s farářem a 3 sousedními kněžími vypravili se dne 21. října do Brandýsa a rozkaz arcibiskupův přes odpory úředníků panských a hubování osadníků vykonali. Ovdovělá paní nejen obranou svou proti násilnému a bezprávnímu osobování cizího majetku nic nepořídila, nýbrž i ještě toho se doprošovati musila, aby Karel na svém vlastním pozemku a v rodinné hrobce pochován býti mohl. Na rakev slavného pána dán nápis, že vykonav věku svého 72 léta a 15 dní, ze života bídného skrze smrt šťastně a blahoslavené vykročil, jehožto duše v Pánu odpočívá, tělo pak

od milých přátel v této schránce položené blahoslaveného vzkříšení očekává. K tomu připsáno: „Všech dnů a let člověka jest let 70, neb jest-li kdo silnějšího přirození, 80 let, a i to, což nejzdárnějšího v nich, jest práce a bída: a když to pomine, též ihned rychle zaletíme. A tu tehdáž každý pobožný křesťan zvolati může: navrátíš se duše má do odpočinutí svého, poněvadž jest Bůh dobrodinec tvůj. Nebo Ty jsi vytrhl duši mou od smrti, oči mé od slz, nohu mou od poklesnutí. Ustavičně choditi budu před Bohem mým v zemi živých. Uvěřil jsem, protož i mluvil jsem, ačkoliv jsem byl velmi strápený. Nebo všechněm Kristus pravi: já jsem vzkříšení a život, kdo věří ve mne, byť pak i umřel, živ bude, a každý, kdož jest živ a věří ve mne, neumře na věky.“

Pohřeb vykonán beze všech obřadů v sobotu dne 22. listopadu r. 1636 za průvodu četných přátel, a dvěře k hrobce zadrženy. Dvakráte ještě hrobka otevřena; r. 1650, když tu pochována jest paní z Lipého, a roku 1721, když hrobka znovu objevena a dokonale vybrána jest. Avšak o tom níže.

Karel byl kolikráte ženat, ale syna žádného nezůstavil.

S první chotí Barborou, dcerou Arnošta z Krajku a na Boleslavi, splodil dceru Bohunku a synáčka Bedřicha, který však brzo po mateři († 24. ledna r. 1600) zemřel. Maje při smrti této druhé manželky jen dotčené dvě dcery a jsa žádostiv obdržeti dědice jména a statku svého, oženil se r. 1604 dne 24. srpna po třetí, pojav Kateřinu Annu z Valdšteina (sestru potomního knížete Frýdlantského), pannu povahy i postavy ušlechtilé a spanilé. Když i tato po roce bezdětná jsouc zemřela (r. 1605, 8. srpna), oženil se r. 1614 s Kateřinou z Valdšteina ovdovělou Osovskou, která jsouc mu do smrti věrnou manželkou, jeho smrt jen několik měsíců přečkala. Ze čtverého manželství zůstaly po něm tedy jen dvě dcery; starší Bohunka bývala provdána za Hynka Bruntálského z Vrbna, v nějž Karel veliké naděje skládal, ale ten zemřel bohužel již r. 1614 dne 7. února. Po druhé vdala se Bohunka za Sigmunda z Tiefenbachu na Drnholci a Veveří. Mladší dceru Alenu zasnoubil roku 1613 Jiříkovi z Náchoda na Tulešicích, po čemž 3. února roku 1614 odbýván statek jich na Přerově, avšak mladá paní již po roce zemřela.

Po smrti slavného pána držela Brandýs manželka jeho Kateřina Žerotínská z Valdšteina jen krátký čas; po její smrti měl se dostati do rodu Bruntálských z Vrbna. Ale Marie Zárubovna z Hustířan (provdaná za Čenka z Lipého), majíc k pohledávání z pozůstalosti n. Karlovy k 10.300 fl., Brandýsa se ujala a smluvivši se o jeho držení s Bruntálskými (r. 1644, 19. května), statek katolickým úředníkem spravovala; neb ona tehda s manželem svým za hranicemi jsouc, všechny obtíže vyhnanství zkoušela. Ještě ke konci třicetileté války držela Marie Brandýs, pak prodala smlouvou r. 1652 dne 5. dubna ve Vídni učiněnou Brandýs hrad, zámek, panský dům (Brandiss ob Orlik Burg, Schloss, Herrnhaus), více městečko a 26 vesnic (k nimž se i dvoje předměstí počítalo) Janovi Fridrichovi hrab. z Trautmansdorfu, pánu na Týnci a Litomyšli, cís. komorníku, říšské dvorské radě a radě vlády rakouské, za 75.000 fl. rh. a 100 dukátů klíčného. Na ten způsob spojen jest Brandýs na nějaký čas s panstvím Litomyšlským, jež se i dále za něj zvětšovalo. Neb r. 1654 přikoupěna Lhotka Sudličková. Roku 1691 týž hrabě roli svou u Jehnědí za

jinou roli na Hrádku zaměnil a tu hospodu a několik chalup vystavil. Zemřel roku 1696 dne 4. února, zůstaviv mimo 4 dcery pět synův. Žádné z dítek ještě let svých nemělo, pročež spravovali veliké jich jmění ovdovělá hraběnka Marie Eleonora roz. ze Šternberka a přidání jí poručníci. R. 1699 dne 24. září rozdělili se synové o dědictví otcovské, při čemž dostal panství Brandýské čtvrtý syn František Fridrich. Při té příležitosti odděleny na věky od Brandýsa jižní vsi a dány k Litomyšli, za to přidány k Brandýsu od Litomyše vsi Oucmanice, sv. Jiří, Sudislav a Lhota Zářecká. Starý hrad Brandýský byl se mezi tím valně sřítíl, ačkoliv se ještě roku 1652 v celosti nacházel; také zámek z konventu bratrského udělaný valně opustl.

Za Trautmansdorfův, kteří byli horliví katolíci, zhynuly vůbec všechny památky Brandýské a utuchly také upomínky na blahodějně a v skutku křesťanské působení někdejší jednoty. Staří lidé, pamětníci pánů Žerotínských, vymírali, hroby a náhrobky na bývalém hřbitově (a již zahradě farní) do země zapadaly, kostelík dřevěný bratrský při zámku nynějším sbořen; oblouky, těsný kámen a cihly z velikého

kostela v zahradě rozvezeny a upotřebeny k novým stavbám. Kostelík nad hrobkou sesul se v hromadu kamení travou obrostlou, a s ním zanikly také veškeré upomínky. Na zahradě pásal se farářův dobytek. Roku 1721 v květnu odkryl pasák jakousi náhodou ve zříceninách křovím zarostlých šíjí pod zemí vedoucí, za ní pak prostrannou síň klenutou, v níž kovové rakve v řadách vedle sebe položeny byly. Ulekaný pasák běžel do fary, na cestě však již vypravoval okoloidoucím lidem o stříbrných a zlatých truhlách pod zemí ukrytých. Shon z toho byl nemalý. Lid chtěl si něco z pokladu urvati, farář (či vlastně administrátor) bránil se tomu. V nejbližší době hlásily se k smutnému tomuto dědictví dvě strany, konsistoř Pražská a hrabě z Trautmansdorfu; onano chtěla míti poklady v rakvích uschované pro církev, tento jich žádal pro sebe řka, že tu pohřbeni lidé víry luterské, k nimž církev práva nemá. Kdežto hrabě pro svou věc dobré průvody uvedl, odpovídala konsistoř námitkami lichými, na př. že pohřbeni přijali křest svatý a tudíž byli a jsou praví členové římské církve; jestli vinou svou stali se kacíři, přece z moci církve

katolické tím se vytrhnouti nemohli, a protož církev svatá jako za živa k nim, i po smrti k jich hrobům a všem v nich zůstatkům má nepopíratelné právo. Dobře odpověděl hrabě mezi jiným, kdyby se námitkám konsistoře místo dalo, že by konečný rozum toho byl, že církev luterány a sektáře tam, kdež ji jest proti mysli, má za kacíře, avšak tam, kde by jí prospívalo, za pravé spolučleny církve a děti jedné matky. Odtud po plných 26 let hádali se o kovové schránky, v nichž odpočívali lidé víry, kteráž rozplašena byla do všech končin světa jako bludné stádo. Mezi tím pokoušeli se lidé zazděnou hrobku probourati a poklady z ní vynésti (r. 1723). To přimělo hraběte, že rozkázal svým úředníkům, aby hrobku a rakve otevřeli, prohlédli a nalezené v nich věci uschovali. Přes odpory farářovy, jenž však také s primasem Brandýským přítomen byl, odebrali se dne 18. června roku 1723 do zahrady, kdež zatím byli nádenníci všechny překážky k hrobce odstranili, odvalili těžký kámen hrobový a vešli všichni do hrobky. Nejprve otevřel syn hrobařův rakvičku cínovou, v níž pochován byl Bedřich, synáček Karla ze Žerotína, avšak mimo popel nic

nenalezli. Ve druhé rakvi, též cínové, ve které uložena byla Bohumíra († r. 1590), dcera Jana staršího ze Žerotína, našli mimo popel několik klenotův. Měděnou rakev Karla ze Žerotína otevřítí nemohli, víko bylo ke spodní části rakve zalito. Poslali pro puškaře, aby jo odsekl. Když stlučené a prolámané víko odtrhli, ležel před nimi slavný pán zahalený v červeném aksamitovém plášti. Starý hrobník se naklonil, koukal, zdali v rakvi jest něco blýskavého, zakroutil hlavou, prohodil něco, že jest tam jen hazuka a kosti, a počal rakev prohledávati. Nenalezl nic. Již chtěl opět rakev zavřítí, avšak úředníci poroucheli, aby pána i s pláštěm vytáhl a ještě jednou všechno přehledával. I musil hrobník plášť s kostmi roztřásati a v prachu se přehrabávati, aby kousek zlata uloupil, avšak nic nenašli. Přirazili opět víko. Starý hrobař ustoupil stranou, byl jaksi mrzut, neodpovídal více a nechtěl hledati. Přistoupil k rakvi cínové, na níž svítila se ozlacená deska se štítem Žerotínským, rozsekali ji a našli něco klenotův. Po té vchod opět zazdili, netekše se ostatních rakví, a nalezené klenoty spečetili. Spor o ty věci trval dále, a zlodějové také

se vloupati chtěli do hrobky, pročež se i v noci hlídalo. Roku 1723 dne 9. listopadu prodal hrabě Bedřich panství Brandýské tetě své Marii Terezii.¹⁹⁾ Pani tato, dcera Karla Josefa hraběte z Paaru, vdána byla v prvním manželství za Jana Josefa hrabě z Trautmansdorfu († r. 1713, 30. dubna), jemuž porodila 4 syny; po jeho smrti vdala se po druhé za Leopolda hraběte z Rothalu, cís. tajnou radu, komorníka a podkomoří měst věnných, s nímž žila několik let, dědicův nesplodivši. Změny vrchnosti užila konsistoř Pražská a lichterovská žádala (r. 1724, 21. března) hraběnkou, aby duchovní právo visitaci hrobky vykonati mohlo, poněvadž lupiči rakve a klenoty v nich roznéstí by mohli. Patronka ochotně svolila, a dne 6. dubna roku 1724 otvírány opět rakve v hrobce a klenoty z nich vybírány. Při takové příležitosti opsány nápisy na rakvích se nalézající a poznamenáno, co v které při druhém prohledávání nalezeno. Kosti Karla ze Žerotína opět přehrabali, ale zase nic nenalezli. Poněvadž veškeré osoby v hrobce pochované bud rodu Žerotínskému náležely anebo s ním spřízněny byly, zaslala

konsistoř v měsíci květnu roku 1724 zprávu o nalezené hrobce hraběti Janovi Ludvíkovi ze Žerotína s dobrým zdáním, aby kovové rakve a v nich nalezené klenoty prodány a peníze za ně stržené na výchování faráře Brandýského obráceny byly. K tomu odpověděl hrabě, „že svoluje rodina jeho k tomu, když klenoty jemu ‚na památku‘ odvedeny a prach s kostmi na posvěceném místě k věčnému odpočinku uložen bude.“ Poněvadž se však nikde v rodokmenech nalézt nemohlo, že by ti v hrobce pohřbení bývali víry katolické, rozmnožily se tím nesnáze sporu o majetnictví kovových rakvi, jichž cena (mimo klenoty) páčena tehda na 1000—1200 fl. Konsistoř by ráda byla rakve prodala, aby faře Brandýské trochu bylo pomozeno, ale váhala nevědouc, co s těmi zpráchnivělými kacíři činiti a kam je pochovati. Hraběnka Rotálová také ke všemu chtěla svoliti, jen Žerotín a přátelé jeho činili obtíže žádající, aby kosti předků jich nejen na tom místě, nýbrž i ve schránkách svých zůstaveny byly. Spor se zase protáhl. Zatím kradli lidé kusy rakvi a hlídači pomalu by byli snědli, zač rakve stály; protož musil býti učiněn konec. Tedy sebrány po svolení všech

stran roku 1747 dne 12. května prach a kosti z rakvi a vloženy dohromady do dubové truhly, v níž na neposvěceném místě na dále měly odpočívati. Kovové rakve vyčeny na 900 fl., útraty za hlídání obnášely asi 350 fl., zbylo tedy pro faru Brandýskou jen 550 fl. Klenoty při druhém prohledávání (r. 1724) nalezené vážily 19 dukátův. Vikáři Ústeckému zdál se býti výtěžek z dlouholetého sporu až příliš skrovný, navrhl tudíž konsistoři, aby hrabě ze Žerotína útraty na hlídače zaplatil. Psáno tedy takto hraběti a nabízeny mu také rakve, aby je koupil. I odpověděl hrabě (roku 1747, 21. srpna), že rakve, kteréž daroval, koupiti nechce, a útraty za hlídání platiti nebude, poněvadž by bylo věci neslýchanou, aby za darování platil, za část poslaných klenotů že posílá jen 15 dukátů, poněvadž vybledlé bez lesku perličky na ceně ztratily a zlato na klenotech jest ceny menší, nežli zlato dukátové; kdyby konsistoř s takovou náhradou spokojena nebyla, že klenoty vrátí. Poněvadž dalších dopisův o věci té se nedostává, souditi lze, že zůstalo na tom, co hrabě navrhoval. Hrobka měla býti bedlivě zazděna, ale že farář málo dostav, šetřil a

vchod jen hrubými kameny zavalití dal, byla hrobka jako otevřena. Zvědaví lidé kameny odvalovali, aby se na ty „kacíře“ podívali. Nežli minul jeden život lidský, dubová truhla ve vlhké hrobce se rozpadla a kosti slavných pánů ležely drahý čas rozházeny po zemi. Někdy na začátku našeho století sželelo se lidskému srdci potupy, jakáž zlobou času a surovostí lidí byla učiněna zpráchnivělým zbytkům rodiny kdysi statečné a pobožné; sebrány tudíž rozházené kosti a zakopány v zahradě souseda Brandýského. ²⁰⁾
Hraběnka Rotálová nemajíc

v Brandýse pohodlného bydla, počala stavěti nový zámek na místě příhodném a krásou přírody znamenitém, u vsi Mostku. Základ ke stavbě položen roku 1724 dne 21. srpna a na zámku pilně potom stavěno. Když pak nejstarší syn její z prvního manželství Norbert František, jemuž Brandýs jednou připadnouti měl, z ciziny, kdež na cestách meškal, domů se navrátil, nelíbil se mu nový zámek, pročež nebyl ani dostaven a spouště ponechán. Poslední jeho zbytky pobořili roku 1874 sedláci ze vsi Mostku. ²¹⁾

Pomůcky:

¹⁾ Bienenberg's Alterthümer II. 26, A. V. Šembery, páni z Boskovic 1870, Časop. musej. r. 1878 str. 413—451.

²⁾ Víska již roku 1227 pod hradem byla, a sice nynější Loukoti; po založení hradu splynula s nynějším městečkem. Kojata Hraběšic držel ve zdejší krajině Skrchleby, Choceň, Bystrce, Lhotu, les Libchavu, Mostek, Loukoti, Olešnou, jež odkázal služebníkům svým. (Erb. reg. 332—333.)

³⁾ Emler reg. 639, 761, Chronicon Aulae regiae p. 254.

⁴⁾ Zoubkovy Děje Potšteina str. 7 a 55. Pečeť Oldřichova se na listině r. 1323 nezachovala.

⁵⁾ Doklady se najdou v dějinách Libchav. I na Moravě byla rodina vladyk z Brandýsa, kteří byli přínuznými Oldřochovými. O Frydušovi a vintířovi z Brandýsa mluví Palacký ve svých dějinách k r. 1312 (II. a, 408). Milota z Brandýsa vzdal r. 1349 bratru svému Benešovi Hustopeč, již pak tento r. 1359 prodal (Dsky Olomoucké I. č. 100 a 622). Roku 1391 připomíná se Alšík z Brandýsa v listě, kterýž dal klášteru ve Fulnece. Měl od pámů z Kravař v manství půl vsi Drnu, pročez je pány svými nazývá (Oesterr. Archiv 1833, Urkundenblatt. N. 5. u. 6). Jan z brandýsa odjinud na sudslavě (r. 1432) má na pečetí své 2 parohy

jelení křížem přeložené, kterého erbu také slavný válečník Jan Jiskra z Brandýsa užíval.

⁶⁾ Lib. erect. VI. f. 115—116, lib. conf. I. D. 7, V. B 6, VI. A 9, VII. A 7. C 5.

⁷⁾ Diplom. Litomyšlský. Pavel Řipka prodal dvůr ten roku 1407 kmetům Václavovi a Janovi. (Listina bývalá v archivu Choceňském se ztratila.)

⁸⁾ Smil prodal louky řečené Tasinky pod Běstovici Petrovi ze Rviště a od toho je přijal Špital Choceňský (Kršky Děje Chocně 20).

⁹⁾ DD. 4 p. II, 21 p. 34, arch. č. I. 415, II. 277, III. 501—503.

¹⁰⁾ Palacký, urkund. Beiträge 112. Zdeněk v. Postupitz, ritter mul herr zu Brandýs.

¹¹⁾ DZ. 6 C 20, archiv Brandýský, arch. č. VI. 506, Kršky Děje Chocně 20.

¹²⁾ Na Orlice uvádí Jirečkova Rukověť (II. 166) zámek; nám se vidí, že se tu míní hrad Brandýský. O Orlice srov. ostaně Bienenberg Alterth. II. 166.

¹³⁾ DZ. 6 B 7, 7 B 1 a 44 H 13, archiv Roudnický P 13 č. 17, archiv Brandýský, Jelínkova hist. Litom. II. 105—106.

¹⁴⁾ DD. 32 p. 539, 64 p. 612. DZ 13 B 10. Králi, jak již řečeno, ještě některé části panství Brandýského

zbyly, proto prodal roku 1558 vsi Lhůtu a Stríhanov s podacím v Knířově obci Mýtské, a Sedlišťky, Morašice a Újezdec Hanušovi Haugvici a Biskupic (Pam. arch. X. 479).

¹⁵⁾ DZ. 13 H 29.

¹⁶⁾ Kniha gruntovní Brandýska f. 79. Smlouva o tu zahradu vložena teprve 8. září.

¹⁷⁾ DZ. 21 N 14—17, DZm. 273 K 9.

¹⁸⁾ Srovnej Jirečkovu Rukověť N. II. 369—374, Pavla Skály historii II. 116.

¹⁹⁾ Časop. mus. r. 1878 a Nauč. Slov. Jelínkova hist. Litom. II. 222, DZ. 308 N 14, S 24, 151 X. 21, 80 O 14—29.

²⁰⁾ Roku 1817 po ohni dobořeny zříceniny někdejšího kostela i robky a postaveny z nich domky. Roku 1842 dali hrabata ze Žerotína kosti opět vykopati, aby v zemi Moravské odpočívaly na vždy.

²¹⁾ Marie Terezie hraběnka Rotálová přečkavši druhého manžela svého, jenž r. 1742 zemřel, skonala teprve r. 1766, 30. července. Syn její, řečený Norbert František, měl mimo Brandýs Horšův Týnec a Kumburk, k nimž některé menší statky přikoupil, a zastávaje vysoké úřady zůstal v držení panství až do své smrti (r. 1783). Syn jeho Ferdinand hrabě (později kníže) s Trautmansdorfu

prodal Brandýs dne 24. dubna r. 1806 Arnoštovi Mauricovi z Lynaru, komturu křížovníků německých, za 570.000 fl., po jehož smrti († r. 1807, 15. srpna) jej syn jeho Ota Rochus převzal. Od tohoto jej koupil vedle dvou smluv (r. 1817, 29. září a 1818, 2. března) Pražský měšťan Karel Blažek, jenž téhož roku (23. září) zemřel, odkázav Brandýs strýci svému Janovi Blažkovi. Tento postoupil Brandýsa (r. 1820. 12. září) vdově zemřelého Marii Magdaléně rozené Seifertové. Roku 1831 koupil Brandýs při veřejné dražbě svrchupsaný kníže Ota Rochus, ale prodal jej ještě toho roku Antonínovi hraběti z Valdšteina za 213.500 fl. (Sommer 303). Roku 1855 koupil Brandýs dražbou veřejnou kníže Alfons Chimay za 282.700 fl. k. m. Po Jeho smrti (r. 1865, 19. ledna) prodali Brandýs tři jeho dědici třemi smlouvami (r. 1860, 21. února v Praze, 4. března v Paříži, 18. března v Neapoli) Jiřímu Parishovi. (Hlavní knihy desk zemských B XV. 397, B VII. 61, B XV. 401.)

August Sedláček: Brandýs nad Orlicí,
kapitola z II. dílu Hrady, zámky a tvrze království
Českého.

Vydala DOVYNA Litomyšl 2017. Vydání 1.
Pro vnitřní potřeby TSA,
jako příloha k jejemu 3. výletu sezóny 2017.

